

príležitosti, a tak rozširuje možnosti tradičného výskumu. Krédom zakladateľa bolo vytvoriť flexibilnú a efektívnu demokratickú inštitúciu.

Činnosť ústavu sa rozvíja v dvoch smeroch:

- rozpracovanie koncepcie koevolučnej environmentálnej politiky,
- realizácia vízie postmaterialistickej prírodovedy.

Koevolučná environmentálna politika sa orientuje na premenu spoločnosti v tom zmysle, aby bola schopná zastaviť environmentálnu krízu. Príčiny tejto krízy sú také komplexné, že pri súčasnom prístupe k využívaniu prírodných zdrojov ich možno nanaľvých potlačiť, nie však odstrániť. Environmentálna politika nemôže byť účinná bez spoločenskej zmeny, tzv. "ekologickej prestavby". Jej východiskom je nová organizácia celokového procesu výmeny látok medzi spoločnosťou a prírodou. Veda ponúka riešenie na princípe koevolúcie, ktorou sa rozumie proces, kde sa rôzne čiastkové systémy akciou vzájomne ovplyvňujú a reakciou prispôsobujú. Procesy akcia-reakcia prebiehajú podľa určitých zákonitostí, sú však veľmi komplikované a komplexné; prebiehajú v určitom smere: priebeh a tvar procesov nie je pevne stanovený. V koevolučných procesoch prebieha výmena informácií medzi čiastkovými systémami rôznym spôsobom. Informačná výmena vyplýva z prúdenia hmoty, energie a zmysluplného prúdenia správ. Poznatky o koevolučnom procese možno využiť na uskutočnenie zmeny spoločnosti, bez ktorej si nemožno predstaviť komplexnú ekologizáciu výroby a využívania prírodných zdrojov.

V rámci realizácie vízie postmaterialistickej prírodovedy sa rozširuje najmä výskum života. Výskum sa zameriava hlavne na otázky: Ktoré sú relevantné väzby a komunikačné vzťahy medzi živými systémami? Ako možno ponímať a vysvetľovať procesy tvorby javov v prírode? Na ktorých agregatívnych úrovniach prebiehajú riadiace procesy v živých sys-

témoch a ako im možno porozumieť a ovplyvňovať ich? Ktoré vplyvy na živý ekosystém a ktoré zmeny v ekosystéme možno považovať za záťaž?

Výsledky výskumov Ústavu pre ekologické perspektívy sa prezentujú v osobitnej edícii, kde doteraz vyšlo 40 titulov, okrem toho sa pravidelne organizujú konferencie a semináre. Povestné sú tiež "barsinghausenské dni", kedy sú dvere ústavu otvorené každému záujemcovi, ktorý sa chce oboznámiť s jeho prácou a výsledka-

mi. Prostriedky na existenciu pracoviska pochádzajú z projektov posudzovania vplyvov na životné prostredie, z rôznych nadácií a od sponzorov. Ústav ukazuje cestu, ako možno úspešne organizovať základný výskum, najmä odvážne formulované témy, ktoré môžu byť aj "riskantné" (t. j. predčasné, súčasnými metodickými nástrojmi sotva riešiteľné) aj v rámci nešťátnej, súkromnej sféry.

Ján Drdoš

Rastúca úloha náboženstiev v ekológii

Dnes už azda nik nepochybuje o tom, že environmentálna kríza je v podstate aj krízou morálky a principiálne aj problémom náboženstiev. Mnohé otázky, ktoré sa v tejto súvislosti vynorili, sú skutočne nanaľvých naliehavé. Čo sa vlastne stalo s našimi postojmi a kedy sa to stalo? A je tu skutočne kríza mravných hodnôt a náboženskej viery? Je nejaká pomoc, možno vyskočiť z toho začarovaného kruhu? Ako prehodnotiť a prebudovať náboženské tradície vo svetle environmentálnej krízy?

Pozitívnym momentom toho všetkého je fakt, že sa už na celom svete vynorila naliehavá potreba dialógu a kooperácie.

Lesk a bieda slobody

Sloboda je základným snažením ľudskej bytosti. Z celej histórie ľudstva je však známe, že bez vedenia rozumom a srdcom je sloboda nebezpečným výdobytkom. (Sme toho svedkami aj v našej krajine - neočakávaný

nárast kriminality po "nežnej" revolúcii r. 1989.) Sloboda bez vedenia rozumom a citom ľahko vedie k deštrukcii všetkého, nielen životného prostredia.

Je skutočne pravda, že ľudská bytosť nie je na slobodu ešte pripravená? Každý diktátor bude spokojný, ak odpovieme "áno". Čo teda robiť? Musíme s vlastným významom slova sloboda narábať jemnejšie. Lebo je iste rozdiel medzi slobodou ničť a slobodou chrániť. Mali by sme byť opatrní práve pred možným zneužitím významov.

Hrdé omámenie človeka, že On je vlastníkom a pánom Zeme, podporoval a pestoval (a stále to robí) nielen kapitalizmus, či komunizmus ale, žiaľ, aj veľké svetové náboženstvá.

Duchovný rozvoj človeka

Rozvoj človeka bez duchovnej základne vedie k deformáciám vo všetkých jeho snaženiach. Výsledky poznáme: antropocentrizmus, nacionalizmus, rasizmus, náboženský fundamentaliz-

mus, kriminalita, dualizmus medzi kultúrou a prírodou, "mať" namiesto "byť" ...

Mnohé náboženstvá by mali obrobiť svoj obrovský potenciál v prospech zmeny prístupov človeka k prírode. Pre záchranu Zeme zmietanej v hlbokéj environmentálnej kríze je nevyhnutne potrebná kooperácia (nie súťaženie) svetových náboženstiev. Len najhlbšie duchovné uvedomenie a morálna zodpovednosť môžu zastaviť pád ľudstva do sebazničenia.

V mnohých krajinách sa už v tomto smere verejnosť zobudila. V USA napríklad úspešne pracuje Národná náboženská spoločnosť pre životné prostredie (The National Religious Partnership for Environment - NRPE), ktorá uskutočňuje rozsiahly program environmentálnej udržateľnosti. Zámerom tohto programu je dosiahnuť zmeny v správaní sa a osobnom prístupe viac ako sto miliónov Američanov. Reprezentanti tejto spoločnosti podporujú a povzbudzujú ľudí k pestovaniu takých návykov v domácnostiach i na pracoviskách, ktoré prispievajú k udržateľnosti. Týka sa to aj úspornej konzumácie, nevytvárania nerecyklovateľných odpadov a šetrenia energiou. S morálnou podporou NRPE začíname tento zámer uskutočňovať aj na Slovensku.

Práva nielen pre človeka!

Mnohí kritizujú židovsko-kresťanskú tradíciu za vytvorenie obrazu sveta, v ktorom sú Boh a príroda ostro oddelené, čo človek pochopil ako povzbudenie v postoji dobyvateľa a vlastníka prírody. Samozrejme, nejde o nevyhnutnosť revízie židovsko-kresťanskej tradície, ale o podnet k starostlivejšiemu pohľadu do Biblie a ďalších prameňov, aby sa našli aj environmentálne povzbudivé vízie náboženstiev a etického života.

O nevyhnutnosti rozvíjania novej citlivosti svedčí aj vynorenie sa hlasu

domorodých obyvateľov amerického kontinentu v sedemdesiatych rokoch:

Kde je tu stolička pre býka a orla?

Kto je tu hovorcom vôd Zeme?

Kto tu hovorí za stromy a lesy?

Kde je tu stolička pre generácie, ktoré prídu?

Uvedomujeme si, že vo svete plnom nenávisti a nepriateľstva sa veľmi ťažko volá po novej etike, ktorá by objala rastliny a zvieratá práve tak, ako ľudí. Ale práve toto je cesta udržateľného života.

Viera a spoločenstvo v ekologickom veku

Takto sa nazýva krásna kapitola v knihe Stevena C. Rockefellera "Duch a príroda" (Spirit and Nature), ktorá má v podnápise otázku "Prečo je príroda vecou náboženstva?"

"Musíme integrovať mravný a náboženský život s novým ekologickým svetonázorom, vedúcim k transformácii spoločnosti - toto je základnou potrebou nášho času. Nový svetonázor vyžaduje radikálny posun a dramatickú transformáciu mravných hodnôt a základných postojov, ktoré riadia život v industriálno-technologickom svete. Staré pojmy dobro a zlo sú príliš pragmatické... aj medzi nábožensky zmýšľajúcimi ľuďmi. Len niektorí svätci a reformátori učili, že ľudia majú morálnu zodpovednosť voči ostatným živým tvorom. Zvieratá a ekosystémy sa chápali len ako prostriedky, nie ako božské entity s vlastnou vnútornou hodnotou."

Musím sa zmieniť aj o milovanom spisovateľovi môjho detstva - Julovi Verneovi. Keď som po mnohých rokoch chcel čítať z jeho kníh svojmu vnukovi, zistil som s veľkým rozčarováním, že texty sú veľmi antiekologické, antropocentrické, pragmatické - človek tu väčšinou vystupuje ako užívateľ a vlastník prírody. Jedno konštatovanie však bolo optimistické: moje vlastné videnie sveta sa oproti rokom päťdesiatym podstatne

zmenilo! Teda vyjdime všetci, krok za krokom, z antropocentrického (a sebazničujúceho) spôsobu uvažovania k uvažovaniu biocentrickému, ktoré stavia na pochopení vnútorných hodnôt zvierat, rastlín, riek, hôr, údolí a celých ekosystémov.

Schopnosť a ochotu rozpoznať v iných bytostiach ich vnútorné hodnoty treba kultivovať, pestovať. Škola i náboženstvá majú veľkú úlohu - kultivovať ľudí v tomto smere.

Ak sa majú ľudské hodnoty a správanie sa človeka radikálne transformovať, treba vziať na pomoc hlbšie, lepšie povedané, najhlbšie pochopenie náboženského a duchovného života. Náboženská viera by nemala byť výsledkom seba-vedomej rozumovej voľby. Vyviera zo "srdca" a zahrňuje celú osobnosť. Prekračujúc Ego zahrňuje aj celú prírodu. Musíme uznať, že naša civilizácia urobila síce veľa pre rozvoj rozumu a myslenia, ale takmer nič pre rozvíjanie nášho "srdca".

Náboženstvá by mali učiť ľudí získať vlastnú skúsenosť, vnímať posvätnosť prírody. Všetko bolo vytvorené najvyšším Tvorcom. Reálne zažitie posvätného má obrovský význam v transformácii ľudského postoja k celej prírode. Len s touto novou skúsenosťou budú ľudia schopní vnímať zázrak a mystérium života a Zem ako celok. Erich Fromm vo svojej knihe "Mať alebo byť?" uzatvára: "Áno, ale musíme zmeniť svoju Ego-centricnú orientáciu zameranú na vlastnenie, súťaženie, riadenie, ovládanie a užívanie na zdôraznenie komunikácie, kooperácie, spravodlivého delenia sa s inými, tvorivosť a lásku..."

Klaudius Viceník

Referát vznikol s príspevtím nadácie Environmental Partnership for Central Europe - Slovakia.